

Алла Михайлівна Беба,
молодший науковий співробітник
відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій
Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
ORCID: 0000-0002-3704-1653
e-mail: charrado2017@ukr.net

ПОЛЬСЬКИЙ ТИЖНЕВИК «TYGODNIK ILUSTROWANY» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Метою дослідження є презентація польського тижневика «Tygodnik ilustrowany», комплекс примірників якого зберігається у фонді відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ у складі масиву польськомовних видань. Проаналізовано публікації тижневика, які становлять інформаційну цінність для фахівців з історії України. **Методологія** полягає в застосуванні проблемно-хронологічного, конкретно-історичного, історико-системного та порівняльно-історичного методів, що дозволяє реконструювати історію формування зібрання журналу у фондах відділу та проаналізувати змістовну частину періодичного видання на предмет виявлення історичних та краєзнавчих матеріалів, висвітлених польськими істориками, письменниками та краєзнавцями, що стосуються України. **Наукова новизна.** Тижневик «Tygodnik ilustrowany» не так ґрунтовно досліджений фахівцями, як часописи «Киевская старина», «Чтения в обществе Нестора Летописца», «Архив Юго-Западной России». Отож вперше представлено інформативну наповненість часопису для вивчення історії міст України – Києва, Житомира, Кременця, Ніжина, Бердичева; актуалізовано роботу волинського краєзнавця та письменника Т. Стецького з історії Волинського краю; висвітлено публікації польського публіциста та прозаїка З. Фіша, який описав українських музик, зокрема лірників; репрезентовано працю адвоката та кореспондента польських часописів Я. Прусіновського, присвячену польсько-українському поету, співаку та торбаністу Григорію Відорту; надано інформацію про художників, які оформляли тижневик. **Висновки.** З'ясовано, що тижневик «Tygodnik ilustrowany», на сторінках якого публікувалися численні матеріали, присвячені діячам культури, політики, релігії, що залишили свій слід, в тому числі, і в історії України, є вагомим джерельною базою для фахівців.

Ключові слова: польський тижневик «Tygodnik ilustrowany», Юліан Бартошевич, Костянтин Свідзінський, Адам Кисіль, Тимко Падура.

Актуальність теми дослідження. Розвідка є важливою для популяризації фонду відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зокрема комплексу зарубіжної періодики.

Аналіз досліджень і публікацій. Склад та зміст польського часопису «Tygodnik ilustrowany» на предмет виявлення історичних та краєзнавчих матеріалів досліджувалися доволі недостатньо. Так, інформацію про засновників та видавців тижневика знаходимо в польській енциклопедії «Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna» [1]. В роботі польського бібліографа К. Естрайхера

«Bibliografia Polska XIX st.» [2] детально описано змістовну частину кожного тому часопису до 1878 р. Ще одне дослідження, присвячене «Tygodnik ilustrowany», подає знову ж таки К. Естрайхер у книзі «Zestawienie przedmiotów i autorów w 32 tomach Tygodnika ilustrowanego z lat 1859–1875» [3].

Мета дослідження. Метою дослідження є огляд матеріалів з української тематики польського тижневика «Tygodnik ilustrowany», що видавався з середини XIX ст. до початку XX ст. у Варшаві і масив примірників якого наразі зберігається у фонді відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ.

Виклад основного матеріалу. Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського має у своєму складі комплекс польськомовних періодичних видань, видрукованих на теренах Польщі, Литви, Білорусі та України, обсяг якого становить близько 17500 одиниць зберігання. Хронологічно видання відносяться до XIX – початку XX ст.

Одним із популярних тижневиків того часу був «Tygodnik ilustrowany», який виходив у Варшаві протягом вісімдесяти років – з 19 вересня (1 жовтня) 1859 р. по вересень 1939 р. – і перестав друкуватися тільки з початком Другої світової війни та окупацією Польщі нацистськими військами. Разом було видано 4116 номерів.

Першим видавцем тижневика був варшавський друкар Юзеф Унгер (польс. *Józef Ungr*, 1817–1874). Журнал було створено за ініціативи польського історика, цензора та видавця Франціска Собещанського (польс. *Franciszek Sobieszczanski*, 1813–1875). У роках 1859–1882-му співзасновником та редактором став польський публіцист та перекладач Людвік Єніке (польс. *Ludwik Jenike*, 1818–1903). Протягом свого багаторічного існування склад редакційного комітету зазнавав численних змін. Як вказує «Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna» [4], редакторами були, зокрема: видавець та публіцист Юзеф Вольф (польс. *Józef Wolff*, 1862–1910), літературний критик Ігнацій Матушевський (польс. *Ignacy Matuszewski*, 1858–1919), поет та публіцист Артур Оппман (польс. *Artur Oppman*, 1867–1931), публіцист та критик Здзіслав Дембіцький (польс. *Zdzisław Dębicki*, 1871–1931), літературний критик та журналіст Станіслав Рогож (польс. *Stanisław Rogoż*, 1894–1942), які, в свою чергу, співпрацювали з найвідомішими польськими письменниками та науковцями – з істориком і славістом Юліаном Бартошевичем (польс. *Julian Bartoszewicz*, 1821–1870); літературним і театральним критиком Казимиром Кашевським (польс. *Kazimierz Kaszewski*, 1825–1910); письменником і драматургом Вацлавом Шимоновським (польс. *Wacław Szymonowski*, 1821–1886), професором варшавської Драматичної школи Яном Хенцінським (польс. *Jan Chęciński*, 1826–1874) та ін.

У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій тижневик репрезентований близько 3000 номерів. Том 1 за 1859 р. відсутній, номери за 1860–1914 рр. починаються з № 41 і закінчуються № 2876.

На жаль, історія формування зібрання цього журналу у фондах НБУВ достеменно невідома, але за певними зовнішніми ознаками можемо припустити, що колекція була зібрана польським шляхтичем Адамом Домарадзьким. Так, наліпка на корінці палітурки вказує на власника: «Księgozbiór Adama Domaradzkiego». На штампі, що міститься на титульному аркуші тижневика, вказується, очевидно, місце проживання власника: «Wojciechowka», «Teranówka». За інформацією «Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich», виданого у Варшаві в 1893 р., «Wojciechowka» – це село над річкою Случ Новоград-Волинського повіту. Зараз має назву Колосівка, це село Полонського району Хмельницької області [5]. «Teranówka» (нині Тернівка Новоград-Волинського району Житомирської області [6]) в зазначеному вище словнику згадується, як «Teranówka» – село, розміщене у «трьох верстах» від «Wojciechowka». На жаль, за браком фактографічних даних дуже складно знайти інформацію про власника колекції.

Тижневик видавався великим форматом – 27х35 см. Очевидно, журнал замислювався як серіальне видання, бо на титульних аркушах томів, виданих у 1859–1894 рр., є напис «Serya», що від 1895 р. зникає. В подальшому часопис видавався піврічними томами з переліком змісту за півроку.

Зміст складався з різних розділів: «Біографії», «Описи міст та історичних об'єктів», «Звичаї, побут та народні риси», «Стародавні пам'ятки», «Обряди та свята річні», «Повісті, народні перекази та легенди», «Драми та комедії», «Поезія та байки», «Подорожі», «Мистецька хроніка», «Кореспонденція тижневика», «Ребуси та шахи» тощо.

На особливу увагу заслуговують історичні публікації, вміщені в першому розділі, що мав назву «Zyciorusy» («Біографії»).

Одним із найбільш активних дописувачів розділу був історик та славіст Юліан Бартошевич (1821–1870). Усе своє життя він займався збиранням історичних пам'яток, присвятивши особливу увагу вивченню доби Середньовіччя. Значну частину його наукової роботи склали біографічні дослідження. В кожному з томів, виданих протягом 1860-х років, знаходимо численні статті вченого, де висвітлювалися визначні постаті Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої та українських земель, що входили до складу Польщі. Серед них варто згадати Юзефа Залуського (1702–1774) – засновника першої публічної бібліотеки у Варшаві, що після його смерті перейшла у власність держави, бібліофіла та мецената, єпископа Київського в 1759–1774 рр.; Євстафія Воловича (1572–1630), також бібліофіла та мецената, єпископа Віленського; Єроніма Стройновського (1752–1815) – першого ректора Імператорського Віленського університету, який народився на Тернопільщині.

Однією з перших біографій авторства Ю. Бартошевича, яку надрукував тижневик в т. 1 за 1859 р., була біографія Константина Свідзінського (1793–1855) [7] – бібліофіла та колекціонера, керівника польських культурних осередків, який займався пошуками історичних матеріалів на території України.

Останні двадцять років свого життя, після продажу власного маєтку на Житомирщині, жив на Київщині, в с. Пашківка, в родинному маєтку свого приятеля Вацлава Рулікowsького. К. Свідзінський збирав антикваріат, монети, книги, які купував за власний кошт, а особливо захоплювався колекціонуванням рукописів та архівних документів, записував старовинні легенди й думи. Частину архівних матеріалів із зібрання було передано до Київської археографічної комісії. Інформацію про його участь у підготовці видання «*Materyały historyczne wydane przez Kommissyą archeologiczną kijowską*» знаходимо в т. 2 часопису «*Biblioteka Warszawska*» [8] за 1855 р. Тут зазначається, що серед приватних зібрань знаковим було саме зібрання Константина Свідзінського, «матеріали якого найцікавіші та найбагатші». Зокрема, в ньому було представлено листування деяких відомих історичних осіб часів Богдана Хмельницького.

Не менш ґрунтовною є робота Ю. Бартошевича, присвячена діячеві Речі Посполитої Адаму Кисілю (1600–1653) [9]. У т. 2 «*Tygodnika ilustrowany*» (№ 45–47) представлено докладний нарис його життя та діяльності, де, зокрема, йдеться про те, що А. Кисіль народився на Волині та був старовинного боярсько-шляхетського роду. Перебуваючи в центрі суспільно-політичного життя Польщі та України, він у 1620 р. брав участь у поході Польщі проти Османської імперії, в 1621 р. – в битві під Хотиним, у 1633 р. А. Кисіль стає носівським старостою, в 1639–1646 рр. – чернігівським підкоморієм та чернігівським каштеляном, з 1646 р. – київським каштеляном, з 1647 р. – брацлавським воєводою, в 1649–1653 рр. – київським воєводою. Він володів численними маєтками на Волині, Київщині, Чернігівщині. Брав участь у засіданнях Сейму, був останнім православним сенатором Речі Посполитої, захищав права православної церкви від утисків, викликаних укладанням Берестейської унії 1596 р. Під час повстання Б. Хмельницького А. Кисіль перебував у складі делегації на перемовинах із повсталими в 1649 р. в м. Переяславі. Пізніше зустрічався з Б. Хмельницьким у Зборові в 1649 р. та в Білій Церкві в 1651 р. У статті детально описуються події, які відбувалися в проміжках між описаними вище, – це війни, козацькі бунти, засідання сеймів. У № 45 вміщено портрет Адама Кисіля.

Активним дописувачем журналу «*Tygodnik ilustrowany*» був Казимир Владислав Вуйціцький (1807–1879) – польський історик, письменник та видавець, який у вільний від роботи час подорожував країною, збираючи фольклорний матеріал не тільки поляків, але й білорусів та українців. Заслуговує на увагу його праця, присвячена польсько-українському поету Тимку Падурі (польс. Tomasz Padurra; 1801–1871) [10], який належав до так званої «української школи в польській літературі».

Падура народився в Іллінцях, нині Вінницької області, закінчив Кременецький ліцей. У 20-х роках XIX ст. при дворі магната Вацлава Жевуського (1785–1831) на Поділлі навчав своїх пісень бандуристів-торбаністів і сам для них складав мелодії. Після трагічної смерті Жевуського Падура оселився в своєму маєтку під Бердичевом. У творчості звертався до української історичної тематики, опи-

сів побуту і природи та фольклорних мотивів. Твори українською мовою Тимко Падура писав латинкою. Довгий час його поезії поширювалися лише в рукописах. Перша друкована книжка поета «Pienia Tomasza Padury» вийшла у Львові в 1842 р. зусиллями книгаря Каєтана Яблонського, але це видання є поєднанням текстів різних авторів. Тимко Падура сам підготував і видав 1844 р. власну збірку «Ukrainky z nutoju Tymka Padurr», що поєднувала не лише поетичні тексти автора, а й ноти до дум. Владислав Вуйціцький наводить на сторінках тижневика поетичні рядки польського поета Томаша Олізаровського (1811–1879) в творі «Spiewi Kozaka», присвячені Тимку Падурі, та думи самого Падури «Muraszka» та «Ukraina».

В. Вуйціцький у № 306 за 1865 р. присвятив свою працю ще одному українсько-польському поетові Олександрю Грози (1807–1875) [11], творчість якого також пройнята українськими мотивами.

О. Гроза народився в селі Закриниччя Таращанського повіту Київської губернії (нині це Вінницька область, Оратівський район). У десять років почав навчатися в василіанській школі в м. Умань. Через три роки переведений до Вінницької гімназії, яку закінчив 1826 р. В тому ж році зарахований до Віленського університету, на літературне відділення. В 1829 р., отримавши вчений ступінь, вступив до Дерптського університету (нині Естонія, м. Тарту), де навчався рік як вільний слухач. Після смерті батьків у 1831 р. повернувся до родинного маєтку в селі Сологубівка (нині Вінницька область). У сільському затишку, присвятивши своє життя веденню господарства, він підготував до видання свої перші поетичні твори, які були надруковані у Вільно (нині Вільнюс) 1835 р. З 1837 р. почав роботу над випуском журналу «Rusałka». Під його редакцією вийшло п'ять томів часопису, де друкувалися найкращі літературні твори, що належали Міхалу Грабовському (1804–1863), Генріку Жевуському (1791–1866), Ігнацію Головінському (1807–1855), Юзефові Коженювському (1797–1863), Юзефу Ігнацію Крашевському (1812–1887) та ін. Через десять років господарювання в с. Сологубівка О. Гроза переїхав до Волинської губернії, де купив село Кропивня (нині село Новоград-Волинського району Житомирської області), а місцем його постійного проживання став Житомир.

На завершення свого дослідження В. Вуйціцький подав перелік літературних творів О. Грози, які побачили світ на момент написання статті. Список творів наводився повністю: «1. «Poezye» (wydanie drugie): 2 tomy. Wilno, 1842; 2. «Pan Władysław, albo wyciąg z pamiętników niebardzo starych»: 2 tomy; 3. «Grosz wdowi» (pismo zbiorowe). Kijów, 1849–1850; 4. «Powiastki ukraińskie». Wilno, 1855; 5. Pisma Aleksandra Grozy: tomów 2 (zbiór dawniejszych poezyj, z dodaniem nowych). Warszawa, 1855; 6. «Ołtarczyk berdyczowski, albo zbiór modlitw». Wilno, 1856; 7 «Trzy palmy»: poemat. Wilno, 1857; 8. «Mozaika Kontraktowa»: pamiętnik z r. 1851. Wilno, 1857; 9. «Hryć»: dramat ukraiński w 5 aktach. Wilno, 1858; 10. «Marek Jakimowski»: дума. Wilno, 1858; 11. «Smieciński»: (powieść wierszem) w 3 częściach. Żytomierz, 1860; 12 «Elementarz». Żytomierz, 1860.» До кращих поетичних творів

О. Грози дописувач відносить поеми «Pan starosta kaniowski» та «Mogily». В останній розповідається про страшну поразку військ Речі Посполитої від запорожців під Батогом в 1652 р. В. Вуйціцький, аналізуючи творчість О. Грози, акцентує на українській тематиці його літературних творів, зазначаючи: «О. Гроза був змалечку вихований на піснях та легендах українського народу так само, як його шкільні товариші Богдан Залеський та С. Гощинський, творчість яких наповнена українськими народними мотивами». Один із представників української школи в польській літературі Міхал Грабовський (1804–1863) високо оцінив літературний таланти О. Грози: «Він приєднався до когорти авторів, які відображали в своїх творах пам'ятки української культури та історії».

У т. 3 за 1861 р. (№ 69 і № 70) польський письменник та педагог Войцех Гроховський (1823–1871) детально описав життя та діяльність одного із засновників Кременецького ліцею Тадеуша Чацького (1765–1813) [12], званого польського історика, економіста та освітянина, який віддав багато сил розвитку просвітництва на теренах України. Перша частина біографії, яку вміщено в № 69, детально розповідає про походження, навчання та діяльність Т. Чацького ще до призначення його інспектором шкіл Волинської, Подільської та Київської губерній. Зазначається, зокрема, що він працював за дорученням королівської канцелярії над упорядкуванням королівського архіву. На особливу увагу заслуговує матеріал в № 70 про історію створення Кременецького ліцею.

Другий розділ «Tygodnika ilustrowanego» – «Opisy miejscowości, kościołów i zamków» – донині залишається актуальним для вивчення історії міст, монастирів та замків на території України. Так, т. 2 за 1860 р. (№ 41) присвячений історії міста Кременця [13], описаній відомим польським письменником, публіцистом та істориком Ю. І. Крашевським (1812–1887). Автор детально висвітлив заснування міста, татарські набіги та облогу кременецького замку, згадав історичні постаті, яким належав Кременець, та коротко охарактеризував діяльність Т. Чацького зі створення та відкриття Кременецького ліцею. Завдяки Т. Чацькому, на думку дописувача, Кременець збагатився на одну з кращих королівських колекцій книг та нумізматики.

Ще одна робота Ю. І. Крашевського в т. 4 за 1861 р. (№ 100) репрезентує місто Житомир [14]. Автор сам довгий час жив на Волині, зокрема в Житомирі, і зміг детально передати атмосферу маленького провінційного міста з його чудовими краєвидами. Робота Крашевського доповнена малюнком Еразма Фабіанського (1826–1892) – польського художника та театрального діяча, який походив із Житомира, отож малював місто з натури. Він був випускником Санкт-Петербурзької академії мистецтв та слухачем Університету святого Володимира, де вивчав медицину. Був також відомий як директор театрів у Житомирі та Києві в 1852–1860 рр.

У тому ж т. 4 за 1861 р. (№ 104) вміщено роботу польського письменника, народженого на Вінничині, Аполло Коженювського (1820–1869) – «Kijów» [15]. Розглянувши спочатку історію міста від завоювання його литовським князем

Гедиміном в 1324 р. та подальше перебування під владою Речі Посполитої, митець далі поділився з читачами власними враженнями від Києва, описуючи вулиці, мешканців та ярмарки. Він захоплювався старовинними церквами, вказуючи, що вони «надають особливого характеру місту». Згадав Університет св. Володимира, «хоч молодий, але вартий уваги». В сатиричній формі подав звички та манери місцевих жителів: «Panowie udają lordów, szlachta udaje panów, mieszczenie udają biurokracya, biurokracya udaje ministrów». Роботу оздоблює дереворит Ю. Цеглінського, виконаний з фотографії Кордиша (Kordysza) «Загальний вид Києва». Польський фотограф Юзеф Кордиш (1824–1896) мав власне ательє в Кам'янці-Подільському та в Києві і носив звання «фотографа Університету святого Володимира».

У № 112 того ж 4-го тому польський письменник Казимир Кашевський (1825–1910) ознайомив читачів тижневика з історією м. Ніжина [16]. У невеликій за обсягом, але доволі змістовній кореспонденції автор розповів про давнє слов'янське походження міста та про перші згадки про нього у Нестора Літописця. Описуючи часи козаччини, він згадав Ніжинський козацький полк, створений гетьманом Євстафієм Ружинським (?–1534) в 1514 р., та часи Богдана Хмельницького, який надав особливих привілеїв грецьким купцям. Завдячуючи цим привілеям Ніжин став на ціле століття одним із найбільших торговельних центрів Лівобережної України. Завершив свій нарис про Ніжин К. Кашевський згадкою про церкви: «Ніжин рясніє церквами, яких є тут 21». Серед освітніх закладів найкращим автор розвідки називає Ніжинський лицей. Роботу доповнив краєвид міста художника Броніслава Подбільського (1839–1891) з натури.

Інформативною є також стаття в № 115 того ж тому, в якій автор Bolesław z Ukrainy (Liwski Bohdan Jan) [17] описав коронацію однієї з шанованих католицьких святинь – ікони Бердичівської Божої Матері. Стаття доповнена зображенням костюлу монастиря кармелітів босих у Бердичеві. Автор називає монастир, широко відомий завдяки великому вітварному образу Богородиці, найбільшою окрасою міста, – до нього приходять віряни вже протягом століть. Священна ікона була коронована при своєму входженні до України, щоб захищати віру, гідність та звичаї. Не оминув дописувач історію створення монастиря в 1630 р. при Януші Тишкевичеві, який на подяку за своє звільнення з татарського полону вирішив заснувати обитель, віддавши для цього свій замок та землі в Бердичеві, а також село Скраглівку. В 1634 р. київський біскуп Андрій Шолдрський (1583–1650) освятив наріжний камінь під будівництво нижнього храму в ім'я Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії. Отож саме тоді, на відкритті, засновник монастиря Януш Тишкевич і підніс у дар родинну ікону Божої Матері. В часи Богдана Хмельницького ченці залишили монастир разом з образом Богородиці, і деякий час ікона знаходилась у Львові, в монастирі сестер кармеліток. У 1732–1736 рр. вона перебувала в Любліні, також у сестер кармеліток. Далі автор детально описав коронацію чудотворного образу Божої Матері. В 1753 р. папа Бенедикт XIV (1675–1758), за сприяння та підтримки короля Августа III (1696–1763), архієпископа

Гнезненського, примааса Польщі Адама Коморовського (1699–1759) та єпископа Київського Яна Самуеля Ожгі (1680–1756), видав декрет із дозволом на виготовлення двох корон, оздоблених коштовностями. 16 липня 1756 р. відбулася коронація образу Божої Матері Бердичівської при численному зібранні знаті та віруючих. При освяченні ікони виголосив свою проповідь на той час ще зовсім молодий Ігнацій Красицький – польський церковний діяч, письменник та філософ, який від 1754 р. був каноніком київським. На початку XIX ст. корони були викрадені і зникли назавжди. Ще один раз їх поновлювали коштом знаті, – вказувалося, що «суддя Липовецького повіту Юзеф Здзітовицький (Józef Zdzitowiecki) виготовив нові, а єпископ Луцько-Житомирський Михайло Пивницький (Michał Piwnicki; 1771–1845) освятив їх в 1844 р.». Ці корони також були втрачені. 6 червня 1854 р. нові корони, надіслані папою Пієм IX (1792–1878), були освячені єпископом Житомирським Каспером Боровським (Kasper Borowski; 1802–1885). Промову виголосив священник Луціян Годлевський (Lucian Godlewski).

Закінчив свою статтю Bolesław z Ukrainy короткими згадками про друкарню, якою володіли кармеліти, та про велику бібліотеку.

Однією із важливих робіт для вивчення історії Волинського краю є «Listy z wusieczek po Wołyniu» Тадеуша Стецького (1838–1888) [18] – волинського краєзнавця та письменника, надруковані в 1863 р. (№ 172, 174). Автор народився на теренах України, в селі Городець на Рівненщині, навчався в Житомирській гімназії, а згодом в Університеті св. Володимира, який закінчив у 1857 р. Історичний нарис поділено на п'ять розділів, кожен з яких описує певне волинське містечко.

Перший розділ, присвячений містечку Козин (нині це село Рівненської області), починається зі вступних слів Т. Стецького про важливість виявлення та збереження давніх пам'яток. Збираючи по крихтах свої матеріали в костелах та церквах Волині, він розумів, як важливо зберегти кожен знайдений документ, бо «для розуміння сьогодення потрібно знати минуле, яке з часом дуже швидко втрачається і зникає назавжди». У своїй публікації автор ділиться враженнями від останньої подорожі в повіт Дубенський та описує стародавнє містечко Козин. Подорожуючи від Кременця до Козина, Т. Стецький так характеризує навколишні краєвиди: «На цей час саме містечко (Козин. – А. Б.) виглядає убогим та занедбаним, в ньому знаходиться лише декілька десятків міщанських та єврейських дворів». Протягом декількох століть Козин був володінням родини Тарновських. Далі автор описав домініканський костел та монастир, який знаходився в центральній частині містечка і був побудований у готичному стилі. З плином часу і костел, і, особливо, монастир зазнали руйнівних змін. Монастир, як зазначає дописувач, стоїть без даху та може розвалитися. На території обителі було поховане не одне покоління родини Тарновських, та наразі збереглася тільки могила священника, який міг бути співзасновником костелу. Першими фундаторами, за інформацією автора, стали рідні брати Міхал та Олександр Амор Тарновські, сини Станіслава Тарновського, каштеляна сандомирського, славного воїна часів Стефана Баторія (1533–1586) та Сигіmunда III (1566–1632). Т. Стець-

кий наводить свідчення місцевих жителів, які зберегли цінні історичні документи про надання особливих привілеїв містечку Козин. Серед них найдавнішими є привілеї Францішка та Каєтана Тарновських, скріплені їхніми власноручними підписами та підтверджені печаткою шведської гільдії в Козині. Іншим документом є збережений диплом Августа III з підписом та королівською печаткою, на шкіряній обкладинці якого відбитий золотом герб містечка Козин. Цим дипломом король поновлював Магдебурзьке право містечкові. Автор згадує й інші, на його думку, не такі важливі, документальні знахідки про права містечка.

У другому розділі Т. Стецький розповідає про Берестечко. Загальним враженням від містечка автор поділився так: «Будинки тут кам'яні, красиво збудовані мешканцями, що залишає на довгий час у подорожнього приємне враження». Розповідаючи історію містечка, дописувач згадав битву польського війська під проводом короля Яна Казимира (1609–1672) з козаками Богдана Хмельницького та татарами під Берестечком у 1651 р. Детальний опис цієї битви залишив у своїх творах історик та державний діяч Речі Посполитої Веспасіан Коховський (1633–1700), який сам іще солдатом війська короля брав участь у цій битві. Т. Стецький детально змалював усіх відомих власників, яким належало містечко протягом XV–XIX ст. Це родини волинських магнатів Боговитиних, польських магнатів Лещинських, від яких містечко перейшло до Замойських, потім до Плятерів, а від 1820 р. – до Озаровських. Автор зазначає, що з-поміж старовинних місць на Волині рідко яке так заховало своє минуле, як Берестечко, тому що народ створював все нові перекази, легенди та пісні, одні від інших поетичніші. Загалом розділ, присвячений Берестечку, досить великий. Дописувач детально висвітлює різні історичні події та постаті, описав культові споруди, а також згадав народні легенди про походження назви містечка.

Третій розділ Т. Стецького з опису Волині присвячений містечку Вишгородок (нині це село Тернопільської області). Тут детально розповідається про власників містечка протягом декількох століть. Найдавнішими власниками, як вказується в документах, були князі Збараські. У 1481 р. Василь Збараський при поділі спадщини між чотирма своїми синами передав Вишгородок у власність Федорові. Цей Федір був пращуром двох княжих родів – Воронецьких та Порицьких. Згодом його син Олександр успадкував, крім Порицького замку та земель на Волині, ще й містечко Вишгородок. Саме Олександр першим почав зватися князем Порицьким. Довгий час потому містечко було у володінні князів Порицьких. Заслуговує на увагу інформація автора про місцевий храм. У костьолі в кінці XVIII – на початку XIX ст. знаходилися портрети родини власників Ржищевських, а вівтарна частина була прикрашена зображенням біблійного сюжету про сходження Святого Духа на апостолів роботи італійського майстра.

Четвертий розділ «Подорожі» Т. Стецький присвятив селам Лопушне, Пахи́ня, Вербо́вець, Чайчи́нці, Вишні́вець (зараз це села Тернопільської області).

П'ятий розділ знайомив із селом Горо́дище (зараз Шепетівського району Хмельницької області). На початку XVII ст. це село було у власності старовинної

волинської родини Хом'яків [Chomiakiw]. На кінець століття одна з дочок вишла заміж за Любомирського і внесла село як посаг у родину чоловіка. В 1746 р. князь Станіслав Любомирський (1704–1793) та князь Яків Погрошемський були фундаторами костелу Пресвятої Діви Марії та монастиря кармелітів узутих. 12 травня 1782 р. єпископ Луцький Ян Качковський (1744–1816) освятив костел. Від фундаторів ченці отримали щедрі пожертви у вигляді сіл Городище та Пашуки, а також грошове утримання в розмірі 102 тис. злотих. Жодна обитель на той час не могла зрівнятися в заможності з кармелітським монастирем. Люди з навколишніх міст та сіл приходили в монастир за молитвою про відпущення гріхів, що декілька разів на рік з особливою урочистістю здійснювалось у монастирі. В 1832 р. за розпорядженням уряду кармеліти залишили монастир. Костел і церкву повернули православним. Через два роки в монастирі вже мешкали ченці, які переселилися з містечка Полонне. Найбільшою окрасою обители є її художній розпис. Художником був чернець на ім'я Антоній, який жив у XVIII ст. Він також розписав, як зазначає автор, ще два монастирі на Волині: монастир піарів у містечку Любешів та монастир ордену тринітаріїв у Берестечку. Згадав автор про ще одну старовинну церкву в Городищах, оточену старими липами. Документів про її спорудження та заснування не збереглося. Залишилися лише декілька описів, з яких відомо, що споруджена вона була в 1563 р. і з тих часів декілька разів відновлювалася. У 1734 р. була освячена греко-католицьким єпископом Теодосієм Рудницьким (бл. 1698 чи 1700–1751 рр.). Ще раз реставрувалась у 1816 р.

Четвертий розділ тижневика – «Postacie przeszłości i typu ludowe» («Поста-ті минулого та народні типи») – представлений публікаціями польського публіциста та прозаїка Зенона Фіша, який творив під псевдонімом Тадеуш Падаліца (1820–1870). Народився автор в Білорусії, ще в дитинстві родина переїхала до Кочерова (нині Житомирська область), а потім жив у селі Пруси, неподалік м. Сміла на Черкащині. Співпрацював із різними часописами, в тому числі з «Tygodnik ilustrowany».

Роботи Т. Падаліци – «List Tadeusza Padalicy opisujący typu ukraińskie», «Музусу ukraińskie», «Туру ukraińskie, dziewczęta z okolic Czehryna», «Lirnyk ukraiński» [19]. В останній автор разом із художником Казимиром Прзишиховським (1838–1917) надав характеристику та портрет з натури сліпого лірника. Як сказано в описі, художник змалював лірника в Чигиринському повіті. Т. Падаліца шкодує, що з плином часу лірників, які б несли в народ старовинні думи та перекази, можна зустріти все менше.

Не менш цікавою є робота К. Вуйціцького «Дівчина українська» [20] з фотографії Кордиша (№ 92 за 1861 р.). Автор у поетичній формі описує портрет та вбрання молоді дівчини, озвучує її надії на щасливу долю.

У № 87 за 1861 р. уміщено роботу Яна Прусіновського (J. Prusinowski, 1818–1892) «Śpiewacy-teorbanisty na Wołyniu» («Співаки-торбаністи на Волині») [21]. Автор народився та жив у Житомирі, був адвокатом, писав кореспонденції для «Tygodnik ilustrowany» та інших часописів. Наведена стаття присвячена Григорію

Відорту (1764–1834), польсько-українському поету, співаку та торбаністу. Аналізуючи творчість торбаністів, автор вказав на відмінність останніх від лірників та бандуристів. Співаки-торбаністи вже не подорожували з місця на місце, а жили при дворі якогось магната і вчили грі й пісням місцеву шляхту. Так, Г. Відорт став придворним співаком князя Євстахія Сангушки (1768–1844) в м. Славути на Волині (нині Хмельницька область), а потім жив у с. Кузьмин (нині Красилівський район Хмельницької області) у Вацлава Жевуського (1785–1831), складав пісні про нього. В 1834 р. Григорій Відорт помер та був похований в с. Кузьмин. Відомий автор польсько-українських дум Тимко Падуро присвятив Відорту одну з найкращих своїх дум, яку Я. Прусіновський наводить у тижневику повністю. Після смерті Григорія Відорта його син Каєтан Відорт (1804–1852) продовжив справу батька: при дворі князів Сангушків він навчав грі та пісням родину і дітей сусідніх шляхтичів. Його нащадок Франц Відорт (1831–1890), хоча й залишався у князів Сангушків і вмів також грати та співати, однак, як вказує Я. Прусіновський, це не стало справою його життя. Саме тому, резюмує дописувач, Каєтана Відорта можна вважати останнім торбаністом Волині. В статті автор вмістив портрет Каєтана, змальований із натури Юліушем Коссаком (1824–1899).

У восьмому розділі – «*Powieści, pogadanki i podania ludowe*» (№ 44 за 1860 р.) – представлено роботу літературного критика та етнографа Антонія Якси-Марцинківського (1823–1880) «Легенди та вірування народу українського» [22]. Дописувач друкував свої роботи під псевдонімом Antoni Nowosielski. Він народився в с. Мостище на Київщині. Свої етнографічні дослідження здійснював на Київщині та Волині. Предметом його уподобань був фольклор, з якого черпав натхнення і сформував своє бачення українського менталітету. Він звертався до легенд та переказів українців, стверджуючи, що «народу українському властивий дар природного магнетичного бачення світу. Що дух шукає або передбачає, тому уява надає видимі форми, відмічені містичними символами. Для слов'ян віра та почуття важливіші за розум. Почуття та віра говорять мені більше, ніж око мудреця».

Наукова новизна. Уперше презентовано інформативну наповненість часопису «*Tygodnik ilustrowany*» для вивчення історії міст України, зокрема Києва, Житомира, Кременця, Ніжина, Бердичева; актуалізовано роботу волинського краєзнавця та письменника Т. Стецького з історії Волинського краю; представлено публікації польського публіциста та прозаїка З. Фіша, який описав українських музик, зокрема лірників; висвітлено працю адвоката та кореспондента польських часописів Я. Прусіновського, присвячену польсько-українському поету, співаку та торбаністу Григорію Відорту; надано інформацію про художників, які оформляли тижневик.

Висновки. Історичний польський тижневик «*Tygodnik ilustrowany*» публікував численні матеріали, присвячені діячам культури, політики, релігії, науки, які залишили свій слід, у тому числі, і в історії нашої країни. Подані в ньому матеріали можуть становити інтерес не лише для істориків, але й для краєзнавців, літературознавців та музикознавців.

Наостанок варто зазначити, що це періодичне видання повністю оцифроване бібліотекою Університету м. Лодзь (Польща) [23], тому є доступним для широкого кола користувачів. В Україні, у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ, зберігається практично повний комплект видання. Зібрання сформоване з часописів із бібліотек різних установ та приватних книгозбірень, що, завдяки наявним в них маргіналіям, у сукупності також становлять історичне джерело, варте окремого розгляду.

Список використаних джерел

1. Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna. Kraków, [1929]. T. 17. S. 246.
2. Estreicher K. Bibliografia Polska XIX st. Kraków, 1878. T. 4. S. 550–551.
3. Estreicher K. Zestawienie przedmiotów i autorów w 32 tomach Tygodnika ilustrowanego z lat 1859–1875. – Warszawa, 1878. S. 276.
4. Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna. – Kraków, [1929]. T. 10. S. 85; T. 11. S. 319; T. 17. S. 246; T. 18. S. 190.
5. Історія міст і сіл Української РСР. Київ, 1971. Т.: Хмельницька область. С. 457.
6. Історія міст і сіл Української РСР. Київ, 1973. Т.: Житомирська область. С. 485.
7. Bartoszewicz J. Konstanty Świdziński // Tygodnik ilustrowany, 1859. T. 1. S. 4–5, 14.
8. Biblioteka Warszawska: pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi. – Warszawa, 1855. T. 2. S. 579–580.
9. Bartoszewicz J. Kisiel Adam Wojewoda kijowski // Tygodnik ilustrowany, 1860. T. 2. S. 413, 429, 438.
10. Wójcicki K. Wł. Padura Tomasz // Tygodnik ilustrowany, 1862. T. 4. S. 63–64.
11. Wójcicki K. Wł. Aleksander Groza // Tygodnik ilustrowany, 1865. T. 12. S. 53.
12. Grochowski W. Tadeusz Czacki // Tygodnik ilustrowany, 1861. T. 3. S. 17–19; 29–33.
13. Kraszewski J. J. Kremieniec // Tygodnik ilustrowany, 1860. T. 2. S. 375–377.
14. Kraszewski J. J. Zytomierz // Tygodnik ilustrowany, 1861. T. 4. S. 72–74.
15. Korzeniowski A. Kijów // Tygodnik ilustrowany, 1861. T. 4. S. 112–113.
16. Kaszewski K. Nieżyn // Tygodnik ilustrowany, 1861. T. 4. S. 72–74.
17. Bolesław z Ukrainy. Kościół karmelitów w Berdyczowie i obraz N. P. Maryi // Tygodnik ilustrowany, 1861. T. 4. S. 217–218.
18. Stecki T. Listy z wycieczek po Wołyniu // Tygodnik ilustrowany, 1863. T. 7. S. 18–20, 32–35.
19. Padalicę T. Lirnyk ukraiński // Tygodnik ilustrowany, 1862. T. 5. S. 156.
20. Wójcicki K. Wł. Dziewczę ukraińskie // Tygodnik ilustrowany, 1861. T. 3. S. 248.
21. Prusinowski J. Śpiewacy-teorbaniści na Wołyniu // Tygodnik ilustrowany, 1861. T. 3. S. 192–195.
22. Nowosielski A. Legendy i wieszczona ludu Ukraińskiego // Tygodnik ilustrowany, 1960. T. 2. S. 406–409.
23. The Digital Library of the University of Lodz. URL: <http://bcu1.lib.uni.lodz.pl/>

References

1. *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*. (1929). Kraków. Vol. 17, p. 246. [In Polish].
2. Estreicher, K. *Bibliografia Polska XIX st.* (1878). Kraków. Vol. 4, pp. 550–551. [In Polish].
3. Estreicher, K. *Zestawienie przedmiotów i autorów w 32 tomach Tygodnika ilustrowanego z lat 1859–1875*. (1878). Warsaw. P. 276. [In Polish].
4. *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*. (1929). Kraków. Vol. 10, p. 85; Vol. 11, p. 319; Vol. 17, p. 246; Vol. 18, p. 190. [In Polish].
5. *Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR* [History of cities and villages of Ukrainian SSR]. (1971). Kyiv. Vol.: Khmelnytska oblast. [Khmelnytskyi region]. P. 457. [In Ukrainian].
6. *Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR* [History of cities and villages of Ukrainian SSR]. (1973). Kyiv. Vol.: Zhytomyrskaya oblast [Zhytomyrskyi region]. P. 485. [In Ukrainian].
7. Bartoszewicz, J. (1859). Konstanty Świdziński. In *Tygodnik ilustrowany*. [Weekly illustrated]. Vol. 1, pp. 4–5, 14. [In Polish].
8. *Biblioteka Warszawska: pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi*. (1855). Warsaw. Vol. 2, pp. 579–580. [In Polish].
9. Bartoszewicz, J. (1860). Kisiel Adam Wojewoda kijowski. In *Tygodnik ilustrowany*. [Weekly illustrated]. Vol. 2, pp. 413, 429, 438. [In Polish].
10. Wójcicki, K. Wł. (1862). Padura Tomasz. In *Tygodnik ilustrowany*. [Weekly illustrated]. Vol. 4. p. 63–64. [In Polish].
11. Wójcicki, K. Wł. (1865). Aleksander Groza. In *Tygodnik ilustrowany*. [Weekly illustrated]. Vol. 12, p. 53. [In Polish].
12. Grochowski, W. (1861). Tadeusz Czacki. In *Tygodnik ilustrowany* [Weekly illustrated]. Vol. 3, pp. 17–19, 29–33. [In Polish].
13. Kraszewski, J. J. Krzemieniec. (1860). In *Tygodnik ilustrowany* [Weekly illustrated]. Vol. 2, pp. 375–377. [In Polish].
14. Kraszewski, J. J. (1861). Żytomierz. In *Tygodnik ilustrowany* [Weekly illustrated]. Vol. 4, pp. 72–74. [In Polish].
15. Korzeniowski, A. (1861). Kijów. In *Tygodnik ilustrowany* [Weekly illustrated]. Vol. 4, pp. 112–113. [In Polish].
16. Kaszewski, K. (1861). Nieżyn. In *Tygodnik ilustrowany* [Weekly illustrated]. Vol. 4, pp. 72–74. [In Polish].
17. Bolesław z Ukrainy. (1861). Kościół karmelitów w Berdyczowie i obraz N. P. Maryi. In *Tygodnik ilustrowany*. [Weekly illustrated]. Vol. 4, pp. 217–218. [In Polish].
18. Stecki, T. (1863). Listy z wycieczek po Wołyniu. In *Tygodnik ilustrowany* [Weekly illustrated]. Vol. 7, pp. 18–20, 32–35. [In Polish].
19. Padalicę, T. (1862). Lirnyk ukraiński. In *Tygodnik ilustrowany* [Weekly illustrated]. Vol. 5. p. 156. [In Polish].
20. Wójcicki, K. Wł. (1861). Dziewczę ukraińskie. In *Tygodnik ilustrowany* [Weekly illustrated]. Vol. 3. p. 248. [In Polish].
21. Prusinowski, J. (1861). Śpiwacy-teorbaniści na Wołyniu. In *Tygodnik ilustrowany* [Weekly illustrated]. Vol. 3, pp. 192–195. [In Polish].

22. Nowosielski, A. (1960). Legendy i wieszczona ludu Ukraińskiego. In *Tygodnik ilustrowany* [Weekly illustrated]. Vol. 2, pp. 406–409. [In Polish].

23. The Digital Library of the University of Lodz. Retrieved from: <http://bcu.lib.uni.lodz.pl/>

Alla Mykhailivna Beba

Junior Researcher of the Department of Historical Book Collections

Institute of Book Studies, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

ORCID: 0000-0002-3704-1653

e-mail: charrado2017@ukr.net

Polish weekly «Tygodnik Ilustrowany» as a source for scientific insights into the history and culture of Ukraine

The aim of the study is to present the collection of issues of Polish weekly «Tygodnik ilustrowany» that is stored in the Polish part of the fond of the Department of Historical Book Collections of the Institute of Book Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. The paper covers the publications of the weekly containing valuable and highly informative materials on history of Ukraine. **Research methodology.** The application of historical and comparative methods of research as well as the methods of historical systematisation and chronological analysis made it possible to trace the formation of the collection of issues of Polish weekly in the fonds of the Department; to analyse the reflections of history and ethnography of Ukraine in the contents of the journal from the perspective of contribution of Polish historians, writers, and ethnographers. **Scientific novelty.** The above journal is not as well studied as the periodicals «Old Kyiv», «The Readings in the Society of Nestor the Chronicler», «The Archive of South-Western Russia», although it is of interest to researchers and a wide readership. The paper for the first time shows the informative value of the weekly for studies of history of such Ukrainian cities as Kyiv, Zhytomyr, Kreminets, Nizhyn, Berdychiv. The works of Volyn ethnographer and writer Tadeush Stetskyi on history of Volyn region are highlighted. The article presents the entries by Polish essayist and novelist Zenon Fisch on «muzyky» (in particular «lirnyky») as a specific type of Ukrainian musicians. The paper also outlines the piece by Yan Prusinowski, an attorney and reporter of a number of Polish journals, on Polish and Ukrainian poet, singer and torbanist Hryhoriy Vydvort. The information about the graphic designers of the weekly is provided. **Conclusions.** It was found that the weekly «Tygodnik ilustrowany» published numerous materials devoted to the outstanding representatives of culture, politics, religion, who left their mark in the history of our country, and therefore this periodical is a rich source for studying the history and culture of Ukraine.

Key words: Polish weekly «Tygodnik ilustrowany», Yulian Bartoshevich, Konstanyntyn Svidzinskyi, Adam Kysil, Tymko Padura.

Алла Михайловна Беба,

младший научный сотрудник отдела библиотечных собраний и исторических коллекций Института книговедения Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ORCID: 0000-0002-3704-1653

e-mail: charrado2017@ukr.net

Польский еженедельник «Tygodnik ilustrowany» как источник для изучения истории и культуры Украины

Целью исследования является презентация польского еженедельника «Tygodnik ilustrowany», комплекс экземпляров которого хранится в фонде отдела библиотечных собраний и исторических коллекций Института книговедения НБУВ в составе массива польскоязычных изданий. В статье выявлены и проанализированы публикации еженедельника, которые содержат ценную информацию для специалистов по истории Украины. **Методология** состоит в применении проблемно-хронологического, конкретно-исторического, историко-системного и сравнительно-исторического методов, что позволяет реконструировать историю формирования собрания журнала в фондах отдела и проанализировать содержательную часть периодического издания на предмет выявления исторических и краеведческих материалов, освещенных польскими историками, писателями и краеведами, которые касаются Украины. **Научная новизна.** Представленный журнал не так глубоко исследован специалистами, как издания «Киевская старина», «Чтения в обществе Нестора Летописца», «Архив Юго-Западной России». Итак, впервые презентованы информационная наполненность журнала для изучения истории городов Украины, в частности Киева, Житомира, Кременца, Нежина, Бердичева; актуализована работа волынского краеведа и писателя Т. Стецкого по истории Волынского края; представлены публикации польского публициста и прозаика З. Фиша, который описал украинский музык, в частности лириков; освещена работа адвоката и корреспондента польских журналов Я. Прусиновского, посвященная польско-украинскому поэту, певцу и торбанисту Григорию Видворту; предоставлена информация о художниках, которые оформляли журнал. **Выводы.** Выяснено, что журнал «Tygodnik ilustrowany», на страницах которого публиковались многочисленные материалы, посвященные деятелям культуры, политики, религии, оставившим свой след, в том числе, и в истории Украины, является весомой источниковой базой для исследователей.

Ключевые слова: польский еженедельник «Tygodnik ilustrowany», Юлиан Бартошевич, Константин Свидзинский, Адам Кисиль, Тымко Падура.

Статья подготовлена 16 березня 2019 року;

подана до друку 12 квітня 2019 року.